

KÜTAHYA YÖRESİ CİCİM VE ZİLİ ÖRNEKLERİ*

Meltem GÖKSEL - Hürrem Sinem ŞANLI**

ÖZ

Kütahya ili Anadolu topraklarının çoğunluğu gibi bir dokumacılık merkezidir. Geçmiş zamanlarda ilçelerinde yoğun şekilde halı dokumacılığı yapıldığı bilinen ilde düz dokumacılıkta yapılmaktadır. Yörede yapılan alan araştırması sonucu düz dokumacılık yapan dokuyucuya rastlanmamıştır. Alan araştırması esnasında eskiden dokumacılık yapan fakat günümüzde bu sanatla meşgul olmayan koleksiyoner ile karşılaşmıştır. Araştırmada kapsamında koleksiyonerin elinde bulunan ve yöreye ait olan otuz adet cıçım ve zili örneklili dokumalar ele alınmıştır.

Araştırmanın amacı; yöre de rastlanan cıçım ve zili örneklerinin teknik, kompozisyon, motif, malzeme ve boyut açısından değerlendirilmesidir. Her bir dokuma için edinilen bilgiler hazırlanan eser inceleme formlarına işlenmiştir. Eser inceleme formları analiz edilerek bilgiler yorumlanmıştır. Ele alınan bu dokumaların birbirine benzer olan gruplardan ortak özelliğe sahip olan dokumaların çizimleri yapılmıştır. Böylelikle üretimi neredeyse durmuş olan yöre dokumalarının teknik, renk, motif ve kompozisyon özelliklerinin gelecek nesillere aktarımını sağlamak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Dokuma, Düz Dokuma, Cıçım, Zili, Kütahya.*

* Bu makale "Kütahya İline Ait Düz Dokuma (Cıçım ve Zili) Örnekleri" isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Araştırma Görevlisi, Prof. Dr. - Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/ Sanat ve Tasarım Fakültesi/ Geleneksel Türk Sanatları Bölümü
e-posta: meltem.goksel@hbv.edu.tr, hurrem.sanli@hbv.edu.tr / ORCID: 0000-0003-0805-3062 / ORCID: 0000-0002-8460-0200
Makale Türü: Araştırma Makalesi / DOI: <https://doi.org/10.00000/akmbaris.2019.120>
Makale Gönderim Tarihi: 30.10.2019 / Makale Kabul Tarihi: 18.12.2019

ABSTRACT

CİCİM AND ZİLİ SAMPLES OF KÜTAHYA REGION

Kütahya province is a weaving center like the majority of Anatolian lands. Flat weaving is also done in the province, which is known to have been intensely carpeted in the past. As a result of the field research conducted in the region, weavers were not found. During the field research, we have encountered a collector who used to be a weaver but was not engaged in this art. Thirty pieces of cicim and zili weaving in his private collection were studied.

Purpose of the research; cicim and zili samples encountered in the region are evaluated in terms of technique, composition, motif and size. The information obtained for each weaving was processed on the prepared work forms. The forms were analyzed and the information was interpreted. Drawings of these weavings, which have similar characteristics, were made from similar groups. In this way, it is aimed to hand on the technical, color, motif and composition characteristics of the local weaving, which have almost stopped production to future generations.

Keywords: *Weaving, Flat Weaving, Cicim, Zili, Kütahya.*

1. GİRİŞ

Dokumacılık; tarihi insanlığın geçmişi kadar eski olan el sanatlarımızdandır. İnsanlar kendilerini dış etkenlerden korumak amacıyla sırasıyla hayvan derilerini, bitki saplarını kullanmışlardır. Böylelikle dokumayı bulmuşlardır. Bitki saplarının boyutları yetersiz gelince bitki lifleri ve hayvansal lifleri bükerek daha uzun iplikler elde etmeye başlamışlardır. Bu buluşta dokuma sanatının ortaya çıkmasında önemli rol oynamaktadır.¹ Dokumacılık düz dokumalar ve halı adı altında iki ana başlıkta incelenebilmektedir. Düz dokumalar ise; kilim, cicim, zili ve sumak olarak çeşitlilik göstermektedir.

Cicim; atkı ve çözümlü ipliklerinin arasına ekstra desen ipliğiyle yapılan dokuma çeşididir. Desen iplikleriyle dokuma yüzeyinde desen oluşturulmaktadır.² Cicim dokumalarda kendi aralarında seyrek motifli cicim, sık motifli cicim olarak iki gruba ayrılmaktadır. Zili; farklı şekillerde birbiri arasından, altından ve üstünden geçen iki ve ikiden fazla iplik grubunun meydana getirdiği dokuma şeklidir.³ Anadolu'nun farklı yörelerinde farklı desenlerde dokunan zililer, yapılış biçimleri bakımından beşe ayrılmaktadır. Bunlar; düz zili, çapraz zili, damalı zili, seyrek zili ve konturlu zili (verneh)'dir.⁴

Kütahya ilinin tarihinin oldukça derin olduğu düşünüldüğünde ilde el sanatları da oldukça gelişmiştir. Bölgede çinicilik, testicilik, geleneksel giyim işlemeciliği, oyacılık, halıcılık, el dokumacılığı ve el işlemeciliği yapılmaktadır.⁵ İlde çoğunlukla yapılan halıcılık daha çok Simav ve köylerinde üretilmektedir. El dokumacılığı ise Gediz ve Şaphane'de saf ipek, yün ve pamuktan yapılmaktadır.⁶ Eskiden halıcılığın yoğun bir şekilde yapıldığı Ege Bölgesi ve Kütahya ilinde düz dokumacılıkta yapılmaktaydı.

1 Çetin Aytaç, *Orta Dereceli Kız Teknik Okulları El Dokumacılığı Temel Ders Kitabı*, İstanbul, 1982, s.36; Nazan Ölçer, *Türk İslam Eserleri Müzesi Kilimler*, İstanbul, 1988, s.9.

2 Belkis Balpınar Acar, *Kilim-Cicim-Zili-Sumak-Düz Dokuma Yaygıları*, İstanbul, 1982, s.55.

3 Bekir Deniz, *Türk Dünyasında Halı ve Düz Dokuma Yaygıları*, Ankara, 2000, s.81.

4 Deniz, *a.g.e.*, 2000, s.82.

5 Cengiz Çetintaş, *Adım Adım Kütahya*. Kütahya, 1989, s.46.

6 Çetintaş, *a.g.e.*, 1989, s.48.

Köklü dokumacılık kültürüne sahip olan Anadolu ve Kütahya ilinde teknolojinin gelişmesi ile makine dokumacılığı artmış ve el dokumacılığı olumsuz yönde etkilenmiş ve gerilemeye başlamıştır. Bu sebeple yörede yapılan cicim ve zili örneklerinin tespiti ve kataloglaması önem kazanmış ve dokumalarda uygulanan teknikler, kullanım alanları, kompozisyon, motif, renk, ham madde bilgisi ve boyut özellikleri incelenmiştir. Dokumalarda kullanılan motiflerin birebir çizimleri yapılmış, birim raporları çıkarılmıştır. Böylelikle yöre dokumacılığına dair elde kalan dokuma örneklerinin görselleri ve özelliklerinin gelecek nesillere aktarılmasının sağlanması amaçlanmıştır.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Tarama modelinde betimsel bir çalışma olan araştırmanın materyalini Kütahya ili'nde dokumacılık yapan Veli Akkan'ın koleksiyonunda bulunan 30 adet yöreye ait cicim ve zili örnekleri oluşturmaktadır.

Koleksiyonerin deposunda bulunan cicim ve zili örnekleri atölye ortamında fotoğraflanmış, ölçümleri yapılmış, teknik, malzeme ve kompozisyon bilgisi incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda cicim ve zililerin en ve boyu en uzun ve en kısa görülen yerlerden ölçülmüş elde edilen veriler oluşturulan eser inceleme formuna işlenmiştir. Dokumalarda kullanılan dokuma teknikleri, dokumaların ön ve arka yüzünden incelenerek belirlenmiştir. Aynı zamanda cicim ve zili örneklerinin yöre ve malzeme bilgisi de koleksiyonerin verdiği bilgiler ışığında değerlendirilip belirlenmiştir. Cicim ve zili örneklerinin bulunduğu yer, bugünkü durumu, malzeme bilgisi, saçak uzunluğu, renkleri, motif, teknik ve kompozisyonu eser inceleme formunda belirlenen yerlere işlenmiş, dokumaların birim raporları çizilmiştir.

3. BULGULAR VE YORUM

Çalışma kapsamında Kütahya yöresi cicim ve zili örneklerde uygulanan teknikler, kullanım alanları, kompozisyon, motif, renk, ham madde bilgisi ve boyut özelliklerine göre sınıflandırılmıştır.

3.1. Dokumalarda Uygulanan Teknikler

Yörede yapılan dokuma örnekleri incelendiğinde; dokumaların tamamında cicim tekniğinin uygulandığı, 11 dokumanın sadece cicim tekniği ile dokunduğu, 19'unda ise cicim tekniğiyle birlikte zili tekniğinin de beraber kullanıldığı belirlenmiştir.

3.2. Dokumaların Kullanım Alanları

<i>Tablo 1: Dokumaların Kullanım Alanları</i>						
Seçenekler	Yer Yaygısı	Küçük Boyutlu Dokumalar	Yolluk	Çuval	Ekmeklik Örtüsü	TOPLAM
n	23	4	1	1	1	30
%	76,66	13,33	3,33	3,33	3,33	100

Tablo 1'de yer alan veriler incelendiğinde yörede yapılan cicim ve zili örneklerinin %76,66'sının yer yaygısı, %13,33'ünün küçük boyutlu dokumalar, %3,33'ünün yolluk, %3,33'ünün çuval ve %3,33'ünün ekmeklik örtüsü olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Elde edilen bilgilere göre yörede cicim ve zili örneklerinin çoğunlukla yer yaygısı (% 76,66) olarak kullanıldığı söylenebilir.

3.3. Dokumaların Kompozisyon Özellikleri

Tablo 2: Dokumaların Zemin Kompozisyon Özellikleri

Seçenekler	Yollu (Şeritli)	Birim Rapor	TOPLAM
n	10	20	30
%	33,33	66,66	100

Tablo 2'ye göre araştırma kapsamında incelenen cicim ve zili örneklerinin %66,66'sı birim raporlu ve %33,33'ü yollu (şeritli) kompozisyon özelliğine sahiptir. Tabloda yer alan bilgilere göre yöreye ait cicim ve zili örneklerinin çoğunlukla birim raporlu (% 66,66) kompozisyon özelliğine sahip olduğu söylenebilir.

Farklı zemin kompozisyon özelliklerine sahip olan, raporlu dokumalardan 3 adet (Fotoğraf 1-2-3), yollu (şeritli) kompozisyon özelliğine sahip dokumalardan da 4 adet (Fotoğraf 4-5-6-7) örnek aşağıda yer almaktadır.

Tablo 3: Dokumaların Kenar Suyu Özellikleri

Seçenekler	Çerçeve (Dört) Kenar Suyu	Kısa Kenar Suyu	Uzun Kenar Suyu
n	10	20	8
%	50	100	40

N:20

Not 1: İncelenen 30 dokumadan 10 tanesi Yollu (Şeritli) kompozisyon özelliğine sahip olduğu ve kenar suyu barındırmadığı için N 20 olarak alınmıştır.

Not 2: Her dokumada birden fazla kenar suyu kullanıldığı için toplam alınmamıştır. Toplam N'den büyüktür.

Tablo 3 incelendiğinde kenar suyu bulunan dokumaların %100'ünde kısa kenar suyu, %50'sinde çerçeve (dört) kenar suyu ve %40'ında ise uzun kenar suyu bulunmaktadır. Verilere göre yörede üretilmiş olan cicim ve zili örneklerinin çoğunluğunda uzun kenar suyunun yer aldığı anlaşılmaktadır.

3.3.1. Kompozisyonu Birim Raporlu Olan Dokumalar

İncelenen 20 zemin kompozisyonu raporlu olan dokumalar birbirine benzer olduğundan genel özelliklere sahip olan 3 adet dokuma, restitüsyonu ve bilgi formları aşağıda verilmiştir.

Örnek No	1
Dokumanın Bulunduğu Yer	Koleksiyonerin deposu
Bugünkü Durumu	Biraz yıpranmış durumda ve onarım görmemiştir.
Dokuma Tekniği	Atkı yüzü seyrek motifli cicim ve düz zili
Ölçüleri	En: 174 cm.(en uzun kenar)-170 cm.(en kısa kenar) Boy: 278 cm.
Malzeme	Atkı: Yün, Çözüğü: Pamuk, Desen ipliği: Yün.
Saçak Uzunluğu	6 cm
Renkler	Atkıda: Kahverengi, Çözgüde: Krem, Desen İpliği: Kırmızı, krem, açık gri, turuncu, koyu gri.
Motifler	İm, göz, tarak, el-parmak, aşk ve birleşim.
Kompozisyon	Raporlu kompozisyon özelliğine sahip olan dokuma, enine iki kısa kenar suyu, boyuna iki kenar suyu ve zeminden oluşmaktadır. Kısa kenar sularının birincisinde im motifleri yer alırken, ikincisinde el-parmak motifleri yer almaktadır. Dikey kenar sularında ise aşk ve birleşim motifleri ve bu aşk ve birleşim motiflerinin bulunduğu kenar sularının iki yanında tarak motifleri yer almaktadır. Dokumanın zemin kısmı ise iki adet tam, iki adet yarım ve dört adet çeyrek göz motiflerinden oluşmaktadır.

Fotoğraf 1: Örnek 1 Raporlu Dokuma

Çizim 1: Örnek 1 Birim Rapor

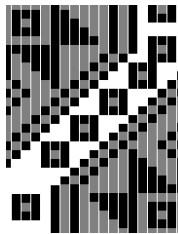

Çizim 2: Örnek 1 Restitüsyonu

Örnek No	2
Dokumanın Bulunduğu Yer	Koleksiyonerin deposu
Bugünkü Durumu	Yıpranmış ve yama yapılmıştır.
Dokuma Tekniği	Atkı yüzü seyrek motifli cicim ve düz zili
Cinsi	Küçük boyutlu dokuma
Ölçüleri	En: 107 cm. Boy: 145 cm.
Malzeme	Atkı: Yün, Çözü: Yün, Desen ipliği: Yün.
Saçak Uzunluğu	5 cm.
Renkler	Atkıda: Kahverengi, Çözgüde: Kahverengi, Desen İpliği: Kırmızı, lacivert, siyah, krem, mor, yeşil, pembe, sarı, bordo, koyu gri beyaz.
Motifler	Tarak, merdiven, göz, pıtrak, yıldız, kazayağı
Kompozisyon	Raporlu kompozisyon özelliğine sahip olan dokuma iki kısa kenar suyu, bir uzun kenar suyu, bir geniş kenar suyu ve zeminden oluşmaktadır. Dokumanın kenar suları cicim tekniğiyle dokunurken, zemini zili tekniğiyle dokunmuştur. Dıştan içi birinci kısa kenar suyu farklı renklerde merdiven motifinin sıralanmasından oluşmaktadır. Merdiven motiflerinin iki yanı ince tarak motifleriyle bezenmiştir. İkinci kısa kenar suyunda ise farklı renklerde göz motifleri sıralanmaktadır. Dokumanın zeminini çevreleyen kalın kenar suyu pıtrak motifleriyle bezenmiştir. Kalan boşluklar yarım pıtrak motifleriyle doldurulmuştur. Dokumanın zemininde altıgenlerin içleri yıldız motifleriyle doldurulmuş, kalan boşluklar ise göz motifleriyle bezenmiştir.

Fotoğraf 2: Örnek 2 Raporlu Dokuma

Çizim 3: Örnek 2 Birim Rapor

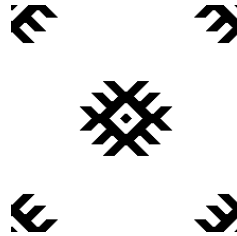

Çizim 4: Örnek 2 Restitüsü

Örnek No	3
Dokumanın Bulunduğu Yer	Koleksiyonerin deposu
Bugünkü Durumu	Yıpranmış durumda ve yama yapılmıştır.
Dokuma Tekniği	Atkı yüzü seyrek motifli cicim
Cinsi	Yer yaygısı
Ölçüleri	En: 207 cm (en uzun kenar)-194 cm.(en kısa kenar), Boy: 332 cm.
Malzeme	Atkı: Yün, Çözü: Pamuk, Desen ipliği: Yün.
Saçak Uzunluğu	14 cm.
Renkler	Atkıda: Siyah, Çözgüde: Krem, Desen İpliği: Kırmızı, turuncu, sarı, krem, lacivert, pembe.
Motifler	Yedi bela, pıtrak.
Kompozisyon	Raporlu kompozisyon özelliğine sahip dokumada şeritler her sıra farklı renklerde pıtrak motiflerinin sıralanmasından oluşmaktadır. Dokumanın kısa kenar sularında ise yedi bela motifleri yer almaktadır.

Fotoğraf 3: Örnek 3 Raporlu Dokuma

Çizim 5: Örnek 3 Birim Rapor

Çizim 6: Örnek 3 Restitüsyonu

3.3.2. Kompozisyonu Yollu (Şeritli) Dokumalar

İncelenen zemin kompozisyonu yollu (şeritli) dokumaların 10 tanesi birbirine benzer olduğundan genel özelliklere sahip olan 4 adet dokuma, restitüsyonu ve bilgi formları aşağıda verilmiştir.

Örnek No	4
Dokumanın Bulunduğu Yer	Koleksiyonerin deposu
Bugünkü Durumu	İyi durumda
Dokuma Tekniği	Atkı yüzü seyrek motifli cicim ve düz zili tekniği
Cinsi	Yer yaygısı
Ölçüleri	En: 181 cm. (en uzun kenar)-171 cm. (en kısa kenar), Boy: 293 cm.
Malzeme	Atkı: Yün, Çözü: Yün, Desen ipliği: Yün
Saçak Uzunluğu	17 cm
Renkler	Atkıda: Siyah, bordo, kırmızı, krem, Çözgüde: Krem, Desen İpliği: Kırmızı, krem, turuncu, yeşil.
Motifler	El-parmak, çarpı, deve boynu, baklava motifleri
Kompozisyon	Dikdörtgen forma sahip olan dokuma, enine yollu kompozisyon özelliğine sahiptir. Zili ve cicim tekniği bir arada uygulanan dokumada inceli, kalınlı şeritler bulunmaktadır. Kalın şeritlerde motif kullanılırken ince şeritler düz renklidir. Bezemeli kalın şeritlerince şeritlerden iki renkli sınır bezeme atkısı ile ayrılmıştır. Kalın şeritler içerisinde sırasıyla göz, çarpı, deve boynu ve baklava motifleri yer almaktadır.

Fotoğraf 4: Örnek 4 Yollu (Şeritli) Dokuma

Çizim 7: Örnek 4 Restitüsyonu

Örnek No	5
Dokumanın Bulunduğu Yer	Koleksiyonerin deposu
Bugünkü Durumu	Yıpranmış durumda.
Dokuma Tekniği	Atkı yüzü sık motifli cicim
Cinsi	Yer yaygısı
Ölçüleri	En: 159 cm. (en uzun kenar)-155cm.(en kısa kenar), Boy: 275 cm.
Malzeme	Atkı: Yün, Çözü: Yün, Desen ipliği: Yün.
Saçak Uzunluğu	3 cm.
Renk	Atkıda: Kırmızı, siyah, yeşil, mor, turuncu, Çözgüde: Krem, Desen İpliği: Krem, kırmızı, yeşil, turuncu, mor, siyah.
Motifler	Çakmak (çengel), yedi bela, tarak, akrep, pıtrak.
Kompozisyon	Dikdörtgen forma sahip olan dokuma enine inceli kalınlı şeritlerden oluşmaktadır. Dokumanın ince şeritleri üzerinde çakmak (çengel) motifleri ve tarak motiflerinin sıralanmasından oluşmaktadır. Kalın şeritlerinde ise siyah zemin üzerine akrep ve pıtrak motiflerinden yer almaktadır. İnce ve kalın şeritler birbirinden iki renkli sınır bezeme atkısı ile ayrılmıştır.

Fotoğraf 5: Örnek 5 Yollu (Şeritli) Dokuma

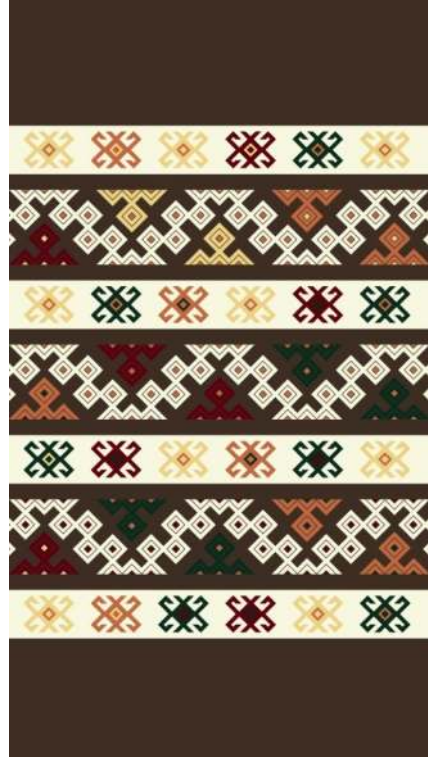

Çizim 8: Örnek 5 Restitüsyonu

Örnek No	6
Dokumanın Bulunduğu Yer	Koleksiyonerin deposu
Bugünkü Durumu	Yıpranmış durumda.
Dokuma Tekniği	Atkı yüzü seyrek motifli ve atkı yüzü sık motifli cicim
Cinsi	Çuval
Ölçüleri	En: 67 cm, Boy: 107 cm.
Malzeme	Atkı: Keçi Kılı, Çözü: Pamuk, Desen ipliği: Yün.
Saçak Uzunluğu	3 cm.
Renkler	Atkıda: Krem, Siyah, Çözgüde: Krem, Desen İpliği: Krem, sarı, kırmızı, yeşil, turuncu, siyah.
Motifler	Bereket, göz.
Kompozisyon	Kullanım amacı çuval olan dokumada kalınlı inceli şeritler bulunmaktadır. İnce şeritlerde beyaz zemin üzerine bereket motifleri bulunmaktadır. Kalın şeritlerde ise siyah zemin üzerine farklı renklerde göz motifleri yer almaktadır. Dokumanın iki kenarı krem renkli yün ipliklerle sarılarak dikilmiştir.

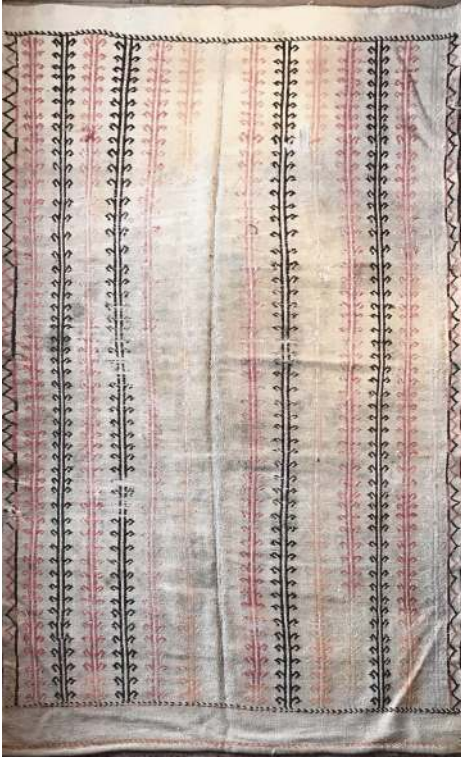

Fotoğraf 6: Örnek 6 Yollu (Şeritli) Dokuma

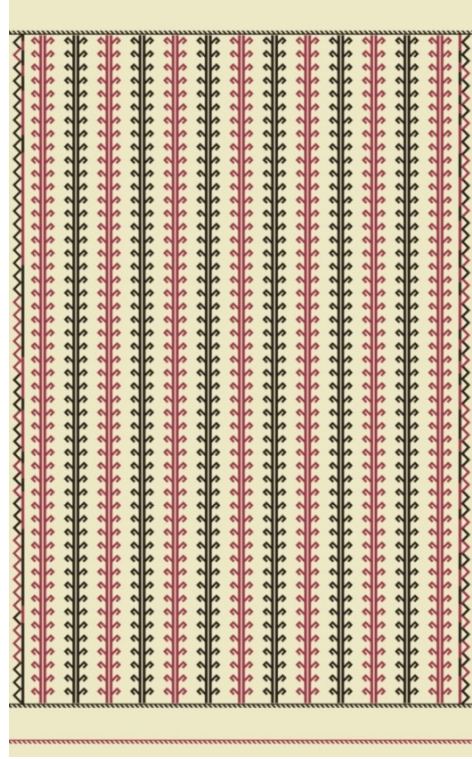

Çizim 9: Örnek 6 Restitüsyonu

Örnek No	7
Dokumanın Bulunduğu Yer	Koleksiyonerin deposu
Bugünkü Durumu	Yıpranmış durumda.
Dokuma Tekniği	Düz ve çapraz zili
Cinsi	Yer yaygısı
Ölçüleri	En: 171 cm. (en uzun kenar)-169 cm (en kısa kenar) Boy: 280 cm.
Malzeme	Atkı: Yün, Çözü: Pamuk, Desen ipliği: Yün
Saçak Uzunluğu	Saçak bulunmamaktadır.
Renkler	Atkıda: Krem, Çözgüde: Krem, Desen İpliği: Krem, Kırmızı, Siyah.
Motifler	Hayat ağacı, tarak, su yolu
Kompozisyon	Dikine yollu kompozisyon özelliğine sahip olan dokumada krem zemin üzerine siyah renkli enine tarak motifleri yer almaktadır. Dokumanın en dış kısmında dikine uzanan suyolu motifleri bulunmaktadır. Zemin ise dikine hayatağacı motiflerinin sıralanmasından oluşmaktadır.

Fotoğraf 7: Örnek 7 Yollu (Şeritli) Dokuma

Çizim 10: Örnek 7 Restitüsyonu

3.4. Dokumaların Motif Özellikleri

<i>Tablo 4.</i> Dokumaların Motif Özellikleri		
Seçenekler	n	%
Pıtrak	19	63,33
Göz	18	60
Çakmak (Çengel)	9	30
Tarak	9	30
Yedi Bela	8	26,66
El-Parmak	7	23,33
Aşk ve Birleşim	6	20
İm	6	20
Sığır Sidigi	5	16,66
Bereket	5	16,66
Su Yolu	5	16,66
Kazayağı	4	13,33
Merdiven	4	13,33
Yıldız	4	13,33
Akrep	3	10
Baklava	3	10
Elibelinde	3	10
Testere	2	6,66
Bıçkır	2	6,66
Deve Boynu	2	6,66
Koçboynuzu	2	6,66
Muska	2	6,66
Çarpı	1	3,33
Hayatağacı	1	3,33
Küpe	1	3,33
Sandık	1	3,33
Okucu	1	3,33
Yaba	1	3,33

N: 30

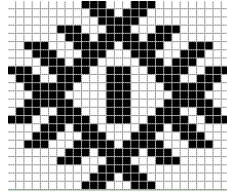
Not: Her dokumada birden fazla motif kullanıldığından dolayı toplam alınmamıştır. Toplam N'den büyüktür. Yüzde N üzerinden değerlendirilmiştir.

Tablo 4 incelendiğinde yöreye ait cicim ve zili örneklerinin %63,33'ünde pıtrak, %60'ında göz, %30'unda çakmak (çengel), %30'unda tarak, %26,66'sında yedi bela, %23,33'ünde el-parmak, %20'sinde aşk ve birleşim, %20'sinde im, %16,66'sında sığır sidliği, %16,66'sında bereket, %16,66'sında su yolu, %13,33'ünde kazayağı, %13,33'ünde merdiven, %13,33'ünde yıldız, %10'unda akrep, %10'unda baklava, %10'unda elibelinde, %6,66'sında testere, %6,66'sında bıçkır, %6,66'sında deve boynu, %6,66'sında koç-boynuzu, %6,66'sında muska, %3,33'ünde çarpı, %3,33'ünde hayatağacı, %3,33'ünde küpe, %3,33'ünde sandık, %3,33'ünde okucu, %'ünde yaba motifi kullanıldığı tespit edilmiştir. Tabloda yer alan veriler analiz edildiğinde yöreye ait cicim ve zili örneklerinin çoğunluğunda pıtrak (%63,33) ve göz (%60) motiflerinin kullanıldığı söylenebilmektedir.

Kütahya ilinde yapılan araştırma sonucunda ulaşılan koleksiyonda yer alan cicim ve zili örnekleri bünyesinde oldukça çeşitli motif barındırmaktadır. Yörede dokumacılık yapan kaynak kişilere erişim sağlanamadığından dokumalarda yer alan motiflerin yöre ağzıyla kullanılan isimleri tespit edilememiştir. Motif isimlendirmeleri yazılı kaynaklara göre yapılmıştır. Bu isimlendirmelere ve Tablo 4'de yer alan bilgilere göre yöre dokumalarında en çok kullanılan motifler pıtrak (Fotoğraf 8-Çizim 11) ve göz (Fotoğraf 9-Çizim 12) motifiyken, en az kullanılan motiflerin çarpı, hayatağacı, küpe, sandık, okucu ve yaba motiflerinin olduğu anlaşılmıştır.

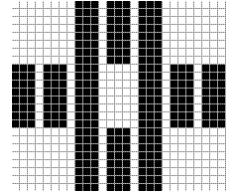
Fotoğraf 8:
Pıtrak Motifi

Çizim 11:
Pıtrak Motifi Teknik Çizimi

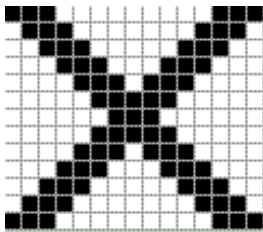
Fotoğraf 9:
Göz Motifi

Çizim 12:
Göz Motifi Teknik Çizimi

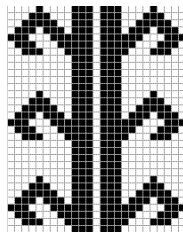
Fotoğraf 10:
Çarpı Motifi

Çizim 13:
Çarpı Motifi Teknik Çizimi

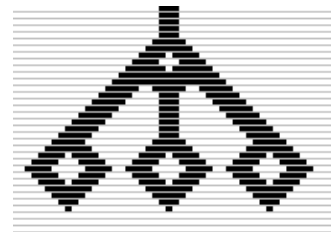
Fotoğraf 11:
Hayatağacı Motifi

Çizim 14:
Hayatağacı Motifi Teknik Çizimi

Fotoğraf 12:
Küpe Motifi

Çizim 15:
Küpe Motifi Teknik Çizimi

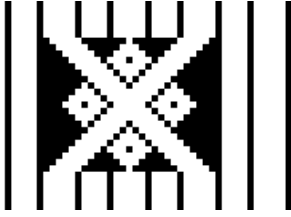
Fotoğraf 13: Sandık Motifi

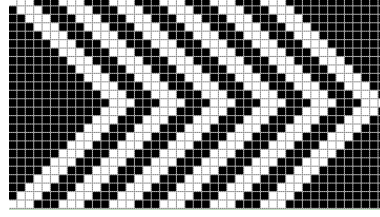
Fotoğraf 14: Okucu Motifi

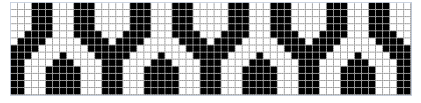
Fotoğraf 15: Yaba Motifi

Çizim 16: Sandık Motifi Teknik Çizimi

Çizim 17: Okucu Motifi Teknik Çizimi

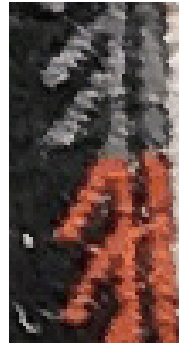

Çizim 18: Yaba Motifi Teknik Çizimi

Bu motiflerin yanında çakmak (çengel), tarak, yedi bela, el-parmak, aşk ve birleşim, im, sığır sidiği, bereket, su yolu, kazayağı, merdiven, yıldız, akrep, baklava, elibelinde, testere, bıçkır, deve boynu, koçboynuzu ve muska motiflerinin de yer aldığı belirlenmiştir.

Fotoğraf 16: Çakmak (Çengel) Motifi

Fotoğraf 17: Tarak Motifi

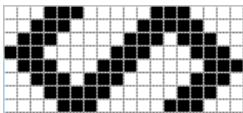
Fotoğraf 18: Yedi Bela Motifi

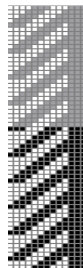
Fotoğraf 19: El-Parmak Motifi

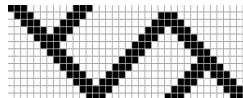
Fotoğraf 20: Aşk ve Birleşim Motifi

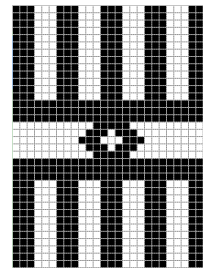
Çizim 19: Çakmak (Çengel) Motifi Teknik Çizimi

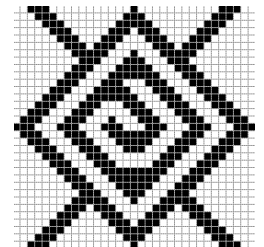
Çizim 20: Tarak Motifi Teknik Çizimi

Çizim 21: Yedi Bela Motifi Teknik Çizimi

Çizim 22: El-Parmak Motifi Teknik Çizimi

Çizim 23: Aşk ve Birleşim Motifi Teknik Çizimi

Fotograf 21:
İm (Orhun
Alfavesinde "T"
sesini veren harf)
Motifi

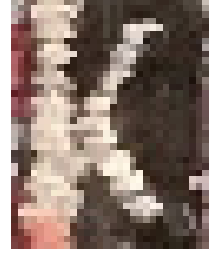
Fotograf 22:
Sığır Sidiği Motifi

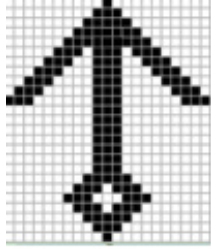
Fotograf 23:
Bereket Motifi

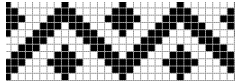
Fotograf 24:
Su Yolu Motifi

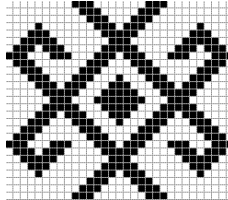
Fotograf 25:
Kazayağı Motifi

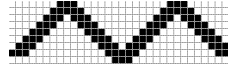
Çizim 24:
İm (Orhun
Alfavesinde "T"
sesini veren harf)
Motifi Teknik
Çizimi

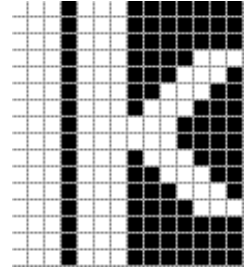
Çizim 25:
Sığır Sidiği Motifi
Teknik Çizimi

Çizim 26:
Bereket Motifi
Teknik Çizimi

Çizim 27:
Su Yolu Motifi
Teknik Çizimi

Çizim 28:
Kazayağı Motifi
Teknik Çizimi

Fotograf 26:
Merdiven Motifi

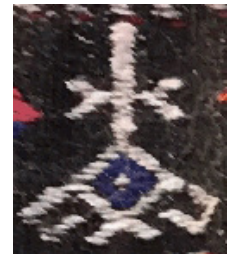
Fotograf 27:
Yıldız Motifi

Fotograf 28:
Akrep Motifi

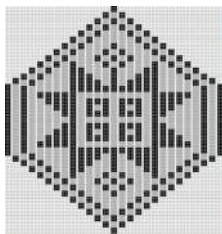
Fotograf 29:
Baklava Motifi

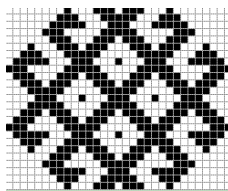
Fotograf 30:
Elibelinde Motifi

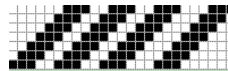
Çizim 29:
Merdiven Motifi
Teknik Çizimi

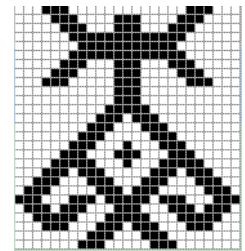
Çizim 30:
Yıldız Motifi Teknik
Çizimi

Çizim 31:
Akrep Motifi
Teknik Çizimi

Çizim 32:
Baklava Motifi
Teknik Çizimi

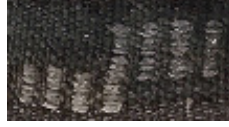
Çizim 33:
Elibelinde Motifi
Teknik Çizimi

Fotoğraf 31:
Testere Motifi

Fotoğraf 32:
Bıçkır Motifi

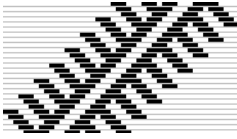
Fotoğraf 33:
Deve Boynu Motifi

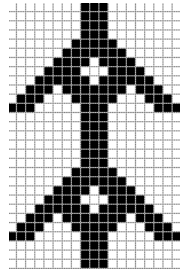
Fotoğraf 34:
Koçboynuzu Motifi

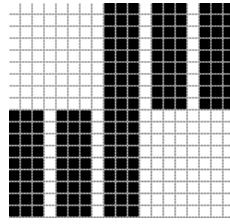
Fotoğraf 35:
Muska Motifi

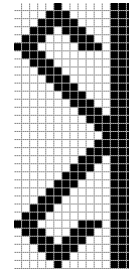
Çizim 34:
Testere Motifi
Teknik Çizimi

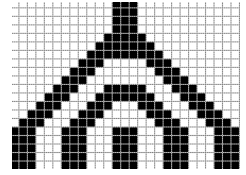
Çizim 35:
Bıçkır Motifi
Teknik Çizimi

Çizim 36:
Deve Boynu Motifi
Teknik Çizimi

Çizim 37:
Koçboynuzu
Motifi Teknik Çizimi

Çizim 38:
Muska Motifi Teknik
Çizimi

3.5. Dokumaların Renk Özellikleri

Tablo 5: Dokumaların Atkı İpliği Renk Özellikleri

Seçenekler	Siyah	Kırmızı	Kahverengi	Krem	Turuncu	Koyu Gri	Açık Gri	Bordo	Sarı	Mor	Pembe	Yeşil
n	17	13	10	10	7	6	2	2	2	1	1	1
%	63,33	43,33	33,33	33,33	23,33	20	6,66	6,66	6,66	3,33	3,33	3,33

N: 30

Not: Her dokumanın atkı ipliğinde birden fazla renk kullanıldığından dolayı toplam alınmamıştır. Toplam N'den büyüktür. Yüzde N üzerinden değerlendirilmiştir.

Tablo 6: Dokumaların Çözgü İpliği Renk Özellikleri

Seçenekler	Krem	Siyah	Kahverengi	Koyu Gri
n	18	8	3	1
%	60	26,66	10	3,33

N: 30

Not: Her dokumanın çözgü ipliğinde birden fazla renk kullanıldığından dolayı toplam alınmamıştır. Toplam N'den büyüktür. Yüzde N üzerinden değerlendirilmiştir.

Tablo 7: Dokumaların Desen İpliği Renk Özellikleri

Seçenekler	Krem	Turuncu	Kırmızı	Sarı	Lacivert	Yeşil	Siyah	Pembe	Açık Gri	Koyu Gri	Bordo	Mor	Beyaz	Kahverengi
n	30	27	26	14	12	11	10	9	8	8	7	1	1	1
%	100	90	86,66	46,66	40	36,66	33,33	30	26,66	26,66	23,33	3,33	3,33	3,33

N: 30

Not: Her dokumanın desen ipliğinde birden fazla renk kullanıldığından dolayı toplam alınmamıştır. Toplam N'den büyüktür. Yüzde N üzerinden değerlendirilmiştir.

Tablo 5 değerlendirildiğinde yöre dokumalarının atkı ipliklerinin %63,33'ü siyah, %43,33'ü kırmızı, %43,33'ü kahverengi, %33,33'ü krem, %23,33'ü turuncu, %20'si koyu gri, %6,66'sı açık gri, %6,66'sı bordo, %6,66'sı sarı, %3,33'ü mor, %3,33'ü pembe, %3,33'ü yeşil renklidir. Veriler analiz edildiğinde yöreye ait cicim ve zili dokumalarının atkı ipliklerinde en çok siyah renkli (%63,33) iplik kullanıldığı söylenebilmektedir. Tablo 6 incelendiğinde cicim ve zili örneklerin çözgü ipliklerinin %60'ı krem, %26,66'sı siyah, %10'unda kahverengi, %3,33'ünde koyu gri renklerin kullanıldığı anlaşılmaktadır. Çizelgede yer alan değerler incelendiğinde Kütahya yöresi cicim ve zili örneklerin çözgü ipliğinde en çok krem renkli (%60) iplik kullanıldığı tespit edilmiştir. Tablo 7 değerlendirildiğinde dokuma örneklerinin desen ipliklerinde %100'nde krem, %90'ında turuncu, %86,66'sında kırmızı, %46,66'sında sarı, %40'ında lacivert, %36,66'sında yeşil, %33,33'ünde siyah, %30'unda pembe, %26,66'sında açık gri, %26,66'sında koyu gri, %23,33'ünde bordo, %3,33'ünde mor, %3,33'ünde beyaz, %3,33'ünde kahverengi iplik kullanıldığı belirlenmiştir. Elde edilen veriler incelendiğinde Kütahya yöresi cicim ve zili örneklerinin desen ipliklerinin tamamında krem renkli iplik kullanıldığı söylenebilmektedir.

Araştırma esnasında koleksiyoner'den edinilen bilgilere göre; 50-60 yıl öncesine kadar dokumalarda doğal boyalı ipliklerin kullanıldığı, sentetik boyaların ortaya çıkışıyla toz boyalarla renklendirmelerin yapıldığı tespit edilmiştir. Günümüzde boyamalar toz boyalar ile yapılırsa bile krem, siyah ve kahverengi ipliklerin hayvanların kendi yün renklerinin olduğu anlaşılmıştır.

3.6. Dokumaların Hammadde Özellikleri

Tablo 8: Dokumaların Hammadde Özellikleri

Seçenekler	Yün	Keçi Kılı	Keçi Kılı ve Yün	Pamuk	TOPLAM
Atkı İpliği	n	15	12	2	30
	%	50	40	6,66	100
Çözgü İpliği	n	14	-	6	30
	%	46,66	-	20	100
Desen İpliği	n	30	-	-	30
	%	100	-	-	100

Tablo 8 incelendiğinde dokumalarda kullanılan atkı ipliklerinin %50'si yün iplik ile %40'ı keçi kılı iplik ile, %6,66'sı keçi kılı ve yün karışımı iplik ile, %3,33'ü ise pamuk iplik kullanılarak üretildiği tespit edilmiştir. Veriler incelendiğinde Kütahya yöresi cicim ve zili örneklerinin atkı ipliklerinde çoğunlukla yün iplik (%50) kullanıldığı söylenebilir. Yörede üretilen cicim ve zili örneklerin çözgü ipliklerinin %46,66'sı yün iplikten, %33,33'ü pamuk iplikten, %20'si keçi kılı ve yün karışımı iplikten oluşmaktadır. Çizelgeye göre Kütahya yöresi cicim ve zili örneklerinin çözgü ipliklerinde çoğunlukla yün iplik (%46,66) kullanıldığı söylenebilir. İncelenen dokumaların desen ipliklerinin ise tamamının yün olduğu belirlenmiştir.

Geçimini genellikle sanayi ve tarım ile sağlayan ilde tarımın yapılmadığı bölgede hayvancılık yapılmaktadır. Koyun, keçi, sığır ve manda üretimi yapılan ilde koyun ve keçilerin kılından dokumalar yapılmaktadır.

3.7. Dokumaların Boyut Özellikleri

<i>Tablo 9: Dokumaların Boyut Özellikleri</i>								
Cinsi	EN				BOY			
	Yer Yaygısı		Küçük Boyutlu Dokumalar		Yer Yaygısı		Küçük Boyutlu Dokumalar	
Seçenekler	n	%	n	%	n	%	n	%
0,50-0,99 m.	-	-	2	50	-	-	-	-
1,00-1,49 m.	1	4,34	2	50	-	-	2	50
1,50-1,99 m.	14	60,86	-	-	1	4,34	2	50
2,00-2,49 m.	8	34,78	-	-	2	8,69	-	-
2,50-2,99 m.	-	-	-	-	15	65,21	-	-
3,00 m. ve üzeri	-	-	-	-	5	21,73	-	-
TOPLAM	23	100	4	100	23	100	4	100

Dokumalar boyut ölçümü esnasında yer yaygısı ve küçük boyutlu dokumalar olarak gruplandırılmış ve tabloya aktarılmıştır. Tablo 9. incelendiğinde yörede 23 adet yer yaygısı olarak kullanılan dokumaların en uzunluğunun %60,86'sında 1,50-1,99 m., %34,78'inde 2,00-2,49 m., %4,34'ünde 1,00-1,49 m. uzunluğu arasında olduğu, 4 adet küçük boyutlu dokumaların yarısının 0,50-0,99 m., diğer yarısının ise 1,00-1,49 m. uzunluk arasında olduğu belirlenmiştir. Dokumaların boy uzunluğunun ise; yer yaygılarında %65,21'inin 2,50-2,99 m., %21,73'ünün 3,00 m. ve üzeri, %8,69'unun 2,00-2,49 m. ve %4,34'ünün 1,50-1,99 m. arasında olduğu, 4 adet küçük boyutlu dokumaların yarısının 1,00-1,49 m., diğer yarısının ise 1,50-1,99 m. uzunluk arasında olduğu belirlenmiştir. Yörede karşılaşılan örnekler içerisinde bu sınıflandırmalarda yer almayan üç dokuma; ekmek mendili (ita-iteği) olarak kullanılan dokumanın eni 0,97 m. iken boyu 1,18 m. uzunluğa, çuval olarak kullanılan dokumanın eni 0,67 m. iken boyu 1,07 m. uzunluğa, yolluk olarak kullanılan dokumanın ise eni 0,77 m. boyu ise 3,39 m. uzunluğa sahip olduğu görülmektedir.

4. DEĞERLENDİRME

Çalışma kapsamında, farklı kaynakların taranması sonucunda incelenen dokumaların diğer yöre cicim, zili örnekleriyle çeşitli yönlerden benzerlik taşıdıkları tespit edilmiştir. Dokumalar Anadolu'nun farklı yörelerinde dokunmuş olan cicim ve zili örnekleriyle motif ve kompozisyon bakımından karşılaştırıldığında;

Raporlu zemin kompozisyon özelliğine sahip Örnek No 1 (Fotoğraf 36) olan dokuma ile Güre'nin yapmış olduğu Çanakkale Yenice Yöresi Suuçtu Köyü (Fotoğraf 37) adlı çalışmada yer alan dokuma örneği ve Erdek'in yapmış olduğu Kütahya ili Aslanapa ilçesi Çakmak Köyü (Fotoğraf 38) adlı çalışmasında yer alan dokuma örneğiyle zemin kompozisyonu açısından benzerlik görülmektedir.

Fotoğraf 36: Örnek No 1 Dokuma Örneği.

Fotoğraf 37: Çanakkale Yenice Yöresi Suuçtu Köyü Dokuma Örneği (Güre vd., 2015, s.30).

Fotoğraf 38: Kütahya Aslanapa İlçesi Çakmak Köyü Dokuma Örneği (Erdek, 2017, s. 556).

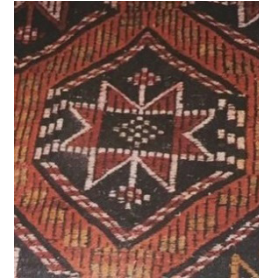
Araştırma kapsamında incelenen örneklerden raporlu zemin kompozisyonuna sahip Örnek No 2 (Fotoğraf 39) olan dokumanın zemininde yer alan yıldız motifleriyle Soysaldı'nın yapmış olduğu çalışmada Ege Bölgesinde (Fotoğraf 40) yapılan zili örneğinde yer alan yıldız motifleri ve Onuk'un yapmış olduğu çalışmada yer alan Silifke Yöresi dokuma (Fotoğraf 41) örneğinde yer alan yıldız motifleri ile benzerlik gösterdiği söylenebilmektedir.

Fotoğraf 39: Örnek No 2 Dokuma Zemin Motifi.

Fotoğraf 40: Ege Bölgesine ait Dokuma Zemin Motifi (Soysaldı, 2009, s.111).

Fotoğraf 41: Silifke Yöresi Dokuma Zemin Motifi (Onuk ve diğerleri, 2004, s.62).

İncelenen dokumalardan Örnek No 3 (Fotoğraf 42) olan dokuma örneği kompozisyon ve zeminde kullanılan motif özelliklerine göre Deniz'in yapmış olduğu çalışmasında yer alan Ayvacık Behramkale Köyünde üretilen dokuma (Fotoğraf 43) ile benzerlik göstermektedir. Dokumaların her ikisinde de motifler zemin kompozisyonunu oluştururken diyagonal şekilde sıralanmaktadır.

Fotoğraf 42: Örnek No 3 Dokuma Örneği

Fotoğraf 43: Ayvacık Behramkale Köyü Dokuma Örneği.⁷

Örnek No 5 (Fotoğraf 44) olan dokuma örneği Taş (2009)'ın yapmış olduğu çalışmada yer alan Adıyaman Çelikhan'da üretilen dokuma (Fotoğraf 45) örneğiyle zemin kompozisyonunu oluşturan ana motif ve kompozisyon özelliği açısından benzerdir.

Fotoğraf 44: Örnek No 5 Dokuma Örneği

Fotoğraf 45: Adıyaman Çelikhan Dokuma Örneği.⁸

7 Bekir Deniz, *Ayvacık (Çanakkale) Yöresi Düz Dokuma Yaygıları (Kilim- Cicim-Zili)*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s. 101.

8 Ela Taş, *Malatya Müzesi'nde Bulunan Düz Dokumalar*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 2009, Levha XCIV.

Yollu (Şeritli) kompozisyon özelliğine sahip Örnek No 6 (Fotoğraf 46) olan ve çuval olarak kullanılan dokuma zeminde yer alan motif, kompozisyon ve renk özellikleri bakımından Eroğlu'nun yapmış olduğu çalışmada yer alan Akseki yöresinde üretilen ve kullanım amacı yine çuval olan dokuma (Fotoğraf 47) ile benzer özelliklere sahiptir.

Fotoğraf 46: Örnek No 6 Dokuma Örneği

Fotoğraf 47: Akseki Yöresi Dokuma Örneği.⁹

5. SONUÇ

Günümüzde teknolojinin gelişmesiyle Anadolu'nun her köşesinde olumsuz etkilenen el dokumacılığı, Kütahya ilinde de gerileyerek yok olma noktasına gelmiştir. El halıcılığı ile ünlü olan Kütahya ilinin merkezinde düz dokumacılık yapan birine rastlanmamıştır. Araştırma esnasında yörede eskiden dokumacılıkla uğraşan koleksiyonerle karşılaşmıştır. Koleksiyonerin deposunda yer alan dokuma örneklerinin katalogunun oluşturulması önem kazanmıştır. Dokumalar incelendiğinde yöreye ait örneklerin tamamı seyrek motifli atkı yüzlü cicim tekniği kullanılarak yapılmıştır. Bunun yanında dokumaların bir kısmında ise düz ve çapraz zili teknikleri cicim tekniği ile birlikte kullanılarak üretilmiştir. Bir kısmı yıpranmış olan dokumalar uzman kişilerce onarılmamıştır. Dokumaların yıpranan kısımları koleksiyoner tarafından yama yapılmış ya da dikilerek sağlatılmaya çalışılmıştır.

Dokumalarda oldukça çeşitli motif örnekleri ile karşılaşmaktadır. Bu motiflerden en çok kullanılanlar pıtrak ve göz motifidir. Yöredeki cicim ve zili örneklerinin kompozisyon özellikleri incelendiğinde çoğunluğunun raporlu zemin kompozisyon özelliğine sahip olduğu belirlenmiştir. Dokumaların kenar

⁹ Mehmet Ali Eroğlu, *Akseki Çevresinde Tespit Edilen Çuval ve Heybe Dokumalar*, Yayımlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir, 2013, s.261.

suyu özelliklerine gelindiğinde ise en çok kısa kenar suyunun yer aldığı anlaşılmaktadır. Yörede büyük boyutlu olarak üretilen dokumaların yanında küçük ebatlarda dokumalara da rastlanılmaktadır. Büyük boyutlu dokumalar yer yaygısı olarak kullanılırken küçük boyutlu olan dokumalar muhtemelen yörede seccade olarak kullanılmaktadır. Dokumaların boyut ölçümleri yapılırken aynı zamanda saçak uzunlukları da ölçülmüştür. Edinilen bilgilere göre dokumalarda kullanılan en uzun saçak uzunluğu 20 cm'dir. Örneklerde saçığı bulunmayan dokumalar da tespit edilmiştir. Saçığı bulunmayan dokumaların muhtemelen yıllar içerisinde uğradığı yıpranmadan dolayı günümüze ulaşamadığı düşünülmektedir.

Araştırma yapılan konu hakkında yapılan literatür ve görsel taraması sonucunda Kütahya yöresine ait cicim ve zili örneklerinin Çanakkale-Yenice, Kütahya-Aslanapa ilçesi-Çakmak Köyü, Ege Bölgesine ait bir dokuma, Silifke, Ayvacık-Behramkale, Adıyaman-Çelikhan'da üretilen dokumalar ile motif ve kompozisyon özellikleri açısından benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir.

İncelenen dokumaların gelecek nesillere aktarılması için uygun saklama koşullarına sahip olması gerekmektedir. Araştırma yapılırken dokumaların içinde bulunduğu ortamın uygun olmadığı belirlenmiştir. Başlangıcında kataloglaması yapılan dokumaların sonrasında uzman kişilerce bakım ve onarımının yapılması gerektiği düşünülmektedir.

6. KAYNAKÇA

- Balpınar Acar, Belkıs (1982). *Kilim-Cicim-Zili-Sumak-Düz Dokuma Yaygıları*, İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Aytaç, Çetin (1982). *Orta Dereceli Kız Teknik Okulları El Dokumacılığı Temel Ders Kitabı*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Çetintaş, Cengiz (1989). *Adım Adım Kütahya*, Kütahya: Ekspres Gazetecilik ve Madencilik Ltd. Şti.
- Deniz, Bekir (1998). *Ayvacık (Çanakkale) Yöresi Düz Dokuma Yaygıları (Kilim- Cicim-Zili)*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Deniz, Bekir (2000). *Türk Dünyasında Halı ve Düz Dokuma Yaygıları*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Erdek, İbrahim (2017). "Aslanapa'daki Bazı Köylerde Tespit Edilen Dokumalar", *Kesit Akademi Dergisi* 3(11), s.550-560.
- Eroğlu, Mehmet Ali (2013). *Akseki Çevresinde Tespit Edilen Çıval ve Heybe Dokumalar*, (Yayımlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir.
- Güre, Mülayim-Yarmacı, Hanife- Helvacı Tüzel, Şennur-Özen, Engin (2015). *Çanakkale Yenice Yöresi El Sanatları*, Ankara: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları No:120.
- Onuk, Taciser-Akpınarlı, H. Feriha- Ortaç, H. Serpil-Alp, K. Özlem (2004). *Silifke Folkloru İşlemecilik, Dokumacılık, Öricülük, Halk Oyunları ve Giysiler*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Ölçer, Nazan. (1988). *Türk İslam Eserleri Müzesi Kilimler*, İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Soysaldı, Aysen. (2009). *Düz Dokuma Teknikleri ve Teknik Desen Çizimleri (Kilim, Cicim, Zili-Sili, Sumak vb.)*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Taş, Ela. (2009). *Malatya Müzesi'nde Bulunan Düz Dokumalar*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.